

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Szerző: *Lázár Béla*

Cím: *Zichy Mihály*

Forrás: *Világ*

Br.

(Hely)

1923. 1. 9.

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Osztályozás

Tárgy

92

Hely

Zichy Mihály

Idő

"1923"

Személy

SZÁZ MAGYAR ÉLET

ZICHY MIHÁLY

IRTA: LÁZÁR BÉLA DR.

Mikor Munkácsy Mihály meghalt idegenben, mint ahogy idegenben élte le életét, Abrányi Emil megénekelte róla:

*Meg is becsültük őt szokás szerint:
— És nagyszerűen eltettük...*

Ez volt Zichy sorsa is. Szinte egész életét Szentpétervárott és Párisban töltötte, hazáért csak néha látogatott. — nem volt helye a hazában. De azok nehéz idők voltak. Még a szabadságharc előtt került ki, mint egy orosz nagyhercegnő rajztanárja, később cári udvari festő lett és szinte az egész Bach-korszak alatt künn élt. De soha, egy pillanatra sem tagadta meg magyar voltát. Idegen volt ő az idegenben és mikor legjobb sora volt, egyre vágyott haza. Csak-hogy nyugodt, biztos elhelyezkedés után vágyódott, mert művészetének sajátossága megkövetelte ezt. Nem volt ugynevezett táblaképfestő, aki szabadon választott témát, szalonok falára elképzelve, tudott volna festeni. Amikor a maga ihletét követte, filozófiai és szociológiai eszmék agitatorikus hirdetőjének csapott fel. Egyébként szerette a megkötöttséget, akár úgy, hogy kedvenc költőjéhez menekült, akár pedig mások által feladott témákhoz, a körülötte zajló udvari élet eseményeihez, melyek formaképletét megmozgatták. Mint udvari festő nyomon kísérte a cári család életének eseményeit, fogadásokat, utazásokat, vadászatokát és ezerszámra rajzolta őket, nem is szólva az egyenest a cár számára készült erotikus rajzokról. Rendkívül könnyed elbeszélő, rajzolja fel-felkapta az eseményeket, festői változatossággal. Mikor azonban a maga képelete szárnyára bízta magát, olvasmányai hatása alá került. És a cári udvar mellett lelkében izzó szabadságvágy, az emberi méltóság érzetének felsőbbes tudata, minden elnyomás és zsarnokság gyűlölete fejlődött ki. Gondolatvilága utópiákat, álomképeket teremt, amelyek — az udvari élet mozgalmait közepe — természetesen

nem fejlődhetek ki rendszeres és összefüggő harmonikus egészé, lázas víziókká, rémképekké, démonikus erejű lázalmokká szövődtek. Természetesen ezek sem voltak alkalmasak szalonokban való elhelyezésre. Mitévő legyen egy ilyenfajta tehetség a Bach-korszak Magyarországon? Mikor pedig a hetvenes évek elején kegyvesztett lett a cári udvarban és el kellett hagynia Szentpétervárt, a hazatelepedésnek újból nagy akadályai támadtak.

Elsősorban az az ellenszenv, amellyel a magyar kritika fogadta. Nem feledhette el, hogy mikor 1871-ben kiállította Szentpétervárt készült műveinek fotográfiáit, annak ellenére, hogy Gautier Teofil, a hírneves francia kritikus, már évekkel előbb elragadtatással írt cikket közölt róla, amely magyar fordításban a *Budapesti Szemlé*-ben is megjelent, idehaza erős támadásban részesült. Még a rajzait elfogadta volna a kritika, de önálló kompozícióiban nem talált „tartalmi mélységet”, s nem igen biztatta a hazatérésre, s Gautier kritikáját „dicsőítésben mérték-telen baráti szózatnak” minősíté. Mikor tehát sorsa fordultával Zichy Mihálynak határoznia kellett, hogy hová menjen: Párisban telepedett le, még a walesi herceg meghívását sem fogadta el, szabad akart lenni minden áron, elég volt huszonnégy esztendeig udvari levegőt szívnia.

Párisban azonban már nem találta életben jeles barátját, Gautier-t, s amikor aztán ugynevezett „táblaképeket” kellett festenie, amikor nem kapott egyenes megbízásokat költői illusztrálására, szembe került a francia főváros nemzetközi közönségének izlésével, mely a hetvenes években erősen realiztikus izű volt, a barbizoni mesterek és Courbet nagy tehetősége ekkor már győzedelmeskedtek és a műpártoló közönség Zichy szocialista izű programfestészeit, a hetvenes évek kommünje után, éppenséggel nem fogadta nagy rokonérzessel. Küzdenie kellett hát a kenyérért. A cári nyugdíj édes-keves volt ahhoz, hogy Párisban kellő formában nagyvilági művészi életet éljen. Munkácsy Mihály zsenije, amely közel állott a kor izléséhez, sokkal nagyobb sikereket könnyűszerrel ért el, ami bizony Zichy Mihályban nagy elkedvetlenedést keltett. Közeledett az 1878-iki párisi kiállítás és Zichy egyre sürgetőbb leveleket írt haza családjához pénzbeli segítségért, hogy a kiállításra

készülő nagy képét, a „Démon fegyverei”-t befejezhesse. Pedig a családja nem daskált a vagyonban és Zichy tervet terv után eszelte ki, hogy lehetne pénzhez jutni. Közben lázas sietséggel dolgozik nagy képen, amely azonban éppen a lázas sietség miatt nem volt eléggé kiérlelve. Zichy azonban ezt nem egykönnyen látta be és mindenképp azt akarta, hogy az ő képe kerüljön a magyar osztály főhelyére, míg társai ezt a helyet — amit a nagy siker később igazolt is — igen helyesen Munkácsy Miltonjának szánták. Zichy azt mondja Munkácsyról: „Munkácsy a nem képzett, könnyű sikert arató feltűnt tehetségek élén áll”, s szinte szó szerint kézzel-lábbal tiltakozott képének oldalára való elhelyezése ellen. „Ez az utolsó érintkezésem Munkácsyval — írja bátyjának — aligha öklöződéssel nem végződött volna.” Pedig csak ezután jött a nem várt csapás. A hivatalos zsűri a képet — bizonyos tendenciái miatt — még a mellékfalon sem tűrte meg, s követelte annak a kiállítás megnyitása előtt való eltávolítását. De Zichy nem jött ki a sodrából. Filozófikus nyugalommal tűrte, hazajött bátyjához és itt érte a meghívás Oroszországból, hogy illusztrálja meg Rusztavelli „Párdúcbor” c. gruz eposzát. El is utazott Tifliszbe, onnét Szentpétervárra, ahol újra meghívást kapott a cári udvarhoz. Közben azonban a párisi kiállításról kitiltott képét, miután azt Németországban sem engedték sehoh sem kiállítani, Budapesten állította ki, s most újból marialéka lett a hazai kritikának.

Ugyanaz a toll, amely már hét évvel azelőtt elriasztotta a hazatelepedéstől, keserves sebeket vágott az eleven husába. Kelety Gusztáv — mert hiszen ez időben ő volt a hangadó kritikus —, aki Szinyei, Madarász, később Gyárfás kezéből kiűtötte az eszetel, most sem volt rest és „beható” cikkben fordult a festett vezércikk ellen; Zichy erre azt írja bátyjának: „Első dühömben nekigyürköztem a birkózásnak, de komolyabb megfontolás és nyugodtságom visszatértelevel nem tartom mellőlnök Kelety uralmát vitába ereszkedni. Csak azon egy rágalmazásnak adok határozott demontit, hogy én a köztársaságot kommunista alakjában akartam volna szentesíteni.” Hasztalan hívták ezután haza; amikor az országos képtárt alapították, szó volt arról, hogy őt nyerjék meg igazgatónak, s

sem hederített. Mikor Zichy Jenő gróf egy székesfehérvári kiállításra hívja meg, megtagadja, mert a művészek közt találta Kelety nevét, már pedig ő olyan társaságban — írja —, ahol Kelety is jelen van, nem vesz részt. Ezért nem fogadta el később a Képzőművészeti Társaság meghívását sem. „Vannak emberek, kik a békát, pókot ki nem állhatják. Ilyenféle hatása van reám Kelety ur jellemének. Nem félelem, hanem undor.“

Visszament tehát Szentpétervárra — örökre. Pedig, hogy milyen nehéz szívvel, azt az a sok remek illusztrációja igazolja, amelyeket Madách, Arany és Petőfi költeményeihez készített. E munka közben sokat küzdött az idegenben nehezen hozzáférhető kulturhistóriai anyag megszerzéséért, melyre az illusztrációihoz szüksége volt. A lappangó honvágy nem pusztult ki belőle soha. Azzal vigasztalta magát, hogy az ő sorsa nem áll egyedül. Az Ernst-muzeum őrzi egy kiadatlan levelét 1898-ból, amelyben olvassuk: „Liczen-Mayer ideje előtt elhalt, tehetségének legszébb bizonyítványai idegen költők műveit dicsőítették, Wagner Sándort is elidegenítették. Madarász Viktor vassáncok mögé rejti szép tehetségét, pedig az egy „Hunyadi László siratása“ elég, hogy művészi neve századokon át fennmaradjon. De még itt vannak Lotz, Székely, Thán; hát ezek miért nem mozognak, vagy jobban mondva, miért nem mozgattatnak? Hiszen ezek mind aránylag erőteljesebbek és fiatalabbak, mint én, kinek 1827-től nyomják vállát az évek.“ A megbízások elől mégsem tért ki és keze alól egyremásra kerültek ki magyar költők remekbe készült illusztrációi, e nemben példátlanul álló mesterművek, főleg azok, amelyekben együttérezhetett a költővel, mint ahogy Petőfinek is oly költeményeit illusztrálta, ahol a költő lázongó ihlete, álmodozó lelke, jövőbe látó sejtése szólalt meg. Kelety gunyosan idézte Gautier szavát az *örökké forrongó kráterről*, pedig e kép éppenséggel nem szertelen, ha Zichy Mihályról van szó.

Ezt mi — Zichy halála után husz évvel — őszinte szívvel elismerjük, s hódolunk nagyságának, de a kegyetlen sors úgy akarta, hogy a forrongó kráter idegenben, idegen kulturát szolgálva, forrongjon és aludjék ki.